

LUNDS UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

En exkluderande universalitet

-En diskursanalys av mål och visioner om jämställdhet i Agenda 2030

Författare: Monika Johansson

Kandidatuppsats: SOCK 07, 15 hp.

Vårterminen 2022

Handledare: Mikael Linnell

ABSTRAKT

Författare: Monika Johansson

Titel: En exkluderande universalitet - En diskursanalys av mål och visioner om jämställdhet i Agenda 2030

Kandidatuppsats: SOCK07, 15 hp.

Handledare: Mikael Linnell

Sociologiska institutionen, vårterminen 2022

Problem/bakgrund: Agenda 2030 är en handlingsplan för hållbar utveckling som genom sin konceptuella utformning har lyft in jämställdhetsfrågan i en global hållbarhetskontext. Den är undertecknad av samtliga länder. Visionen är att världen blir en bättre plats för alla om samtliga hållbarhetsmål nås. Hur jämställdhet framställs får därför sociala konsekvenser. Samtidigt som agendan gör anspråk på att vara universell så framställer den jämställdhet på vissa specifika sätt och ska den verka i en global kontext. Frågan är hur denna jämställdhet konstrueras och vad som exkluderas ur en universell jämställdhetsdiskurs som är tänkt att omfatta alla människor.

Syfte: Syftet är att klargöra vilka jämställdhetsdiskurser som framträder i Agenda 2030 och att synliggöra möjliga konsekvenser av de jämställdhetsframställningar som framträder. Uppsatsen erbjuder en kritisk läsning av jämställdhetsframställningen i Agenda 2030 i syfte att öppna upp för reflektion kring frågor om exkluderingar och universalitet kopplat till jämställdhet och hållbar utveckling.

Utgångspunkter och upplägg: Uppsatsen antar ett socialkonstruktivistiskt perspektiv där utgångspunkten är att språket formar föreställningar och uppfattningar om den sociala världen. Ett policydokument som Agenda 2030 gör så både explicit och implicit genom hur jämställdhetsdiskurser framträder i dokumentet. För att klargöra jämställdhetsdiskurserna har en foucauldianskt inspirerad diskursanalys och Carla Willigs sexstegsmodell använts som metod. Teoretiska utgångspunkter är foucauldiansk diskursanalys och ett urval av feministiska teorier.

Slutsatser/Resultat: Tre jämställdhetsdiskurser framträder i Agenda 2030. Den liberalfeministiska diskursen konstruerar en dikotom, heteronormativ könsuppfattning. Därutöver framträder en diskurs om kvinnors utsatthet och en emancipatorisk diskurs. De strukturella orsakerna till diskriminering och våld mot kvinnor framgår endast implicit. Hbtq-perspektivet exkluderas och vissa former av våld som direkt kan kopplas till maskulina strukturer och praktiker. I diskursen om kvinnors emancipation exkluderas rätten för kvinnor att besluta om sina egna kroppar. Agendan erbjuder heller inga vinster eller positioner för män i visionen om en jämställd värld och män är helt exkluderade ur jämställdhetsmålet. Den universella agendan blir specifik på så vis att jämställdhetsdiskurserna undviker det möjligt kontroversiella och ger utrymme för det nationellt lämpliga. Mötet mellan det universella som grundas i mänskliga rättigheter å ena sidan och utrymmet för nationella lagar å andra sidan blir en paradox. Jämställdhetsdiskursen anpassas genom exkluderingar av det som lokalt skulle kunna ses som icke-universellt på bekostnad av jämställdhet och kvinnors egenmakt.

Nyckelord: jämställdhet, Agenda 2030, hållbar utveckling, diskursanalys, feminism, maskulinitet, universell, Foucauldiansk diskursanalys.

Innehållsförteckning

1. INLEDNING	1
1.1 SYFTE	2
1.2 FRÅGESTÄLLNINGAR	2
1.3 UPPSATSENS DISPOSITION	2
2. BAKGRUND	3
2.1 KONCEPTUELL UTFORMNING OCH KOPPLINGEN TILL ANDRA ÖVERENSKOMMELSER	3
2.2 JURIDISK LEGITIMITET	5
3. TIDIGARE FORSKNING	5
4. TEORETISKT RAMVERK	7
4.1 ETT SOCIALKONSTRUKTIVISTISKT PERSPEKTIV	7
4.2 FOUCAULT OCH DISKURS SOM TEORI	8
4.3 FEMINISTISKA PERSPEKTIV PÅ MASKULINITET	10
4.3.1 <i>Liberalfeminismen</i>	10
4.3.2 <i>Patriarkatet – det strukturella förtrycket</i>	10
4.3.3 <i>Hegemonisk maskulinitet</i>	11
4.3.4 <i>Queerteori</i>	11
5. METOD OCH MATERIAL	11
5.1 KORT OM HUR AGENDA 2030 ÄR STRUKTURERAD	12
5.2 METOD – FOUCAULDIANSKT INSPIRERAD DISKURSANALYS	12
5.3 REFLEKTIONER KRING KVALITET	15
6. ANALYS	16
6.1 UTSATTHET, LIBERALFEMINISM OCH EMANCIPATION – TRE JÄMSTÄLLDHETSDISKURSER	16
6.1.1 <i>Diskursen om kvinnors utsatthet</i>	16
6.1.2 <i>En emancipatorisk diskurs</i>	18
6.1.3 <i>En liberalfeministisk diskurs</i>	20
6.2 EN JÄMSTÄLLDHETSDISKURS UTAN MÄN	22
6.3 UNIVERSALITET - TVÅ PARADOXER	23
6.3.1 <i>Paradoxen om den exkluderande universaliteten</i>	23
6.3.2 <i>Paradoxen om universalitet och nationell lämplighet</i>	24
7. SAMMANFATTANDE DISKUSSION	26
7.1 LIBERALFEMINISM, UTSATTHET OCH EMANCIPATION – DISKURSDISKUSSION	26
7.2 KVINNORS UTSATTHET KONTRA MASKULINITET OCH PATRIARKAT	27
7.3 EN EMANCIPATION UTAN KROPPSLIG EGENMAKT	28
7.4 EN EXKLUDERANDE UNIVERSALITET	28
7.5 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING	30
REFERENSLISTA	32

1. Inledning

I november 2015 samlades FN och världens ledare för att skriva under den nya globala agendan för hållbar utveckling, *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling* (2015). Agenda 2030 är utformad av FN och är en handlingsplan antagen av alla världens länder där ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet balanseras genom sjutton integrerade och universella hållbarhetsmål. Syftet är att i grunden förbättra alla människors liv och göra världen till en bättre och hållbar plats att leva på och i texten bekräfts att ingen ska lämnas utanför. Inom den sociala dimensionen av hållbar utveckling finns målet om att uppnå jämställdhet och kvinnors och flickors egenmakt (Agenda 2030, Mål 5). Två viktiga delmål inom mål 5 är att all form av diskriminering och våld mot kvinnor och flickor ska avskaffas. Målet att nå jämställdhet har fått en betydande plats i agendan genom att frågan både integreras i den inledande texten som en betydande del i den sociala hållbarheten och genom att den också fått ett eget hållbarhetsmål. I ett stycke där vår värld idag beskrivs, har dagens jämställdhetsproblem ringats in på följande vis: ”Det finns enorma skillnader i möjligheter, välstånd och makt. Bristande jämställdhet förblir en central utmaning” (Agenda 2030:14). År 2030 är visionen att världen ska ha nått jämställdhet och att flickor och kvinnor som följd fått egenmakt.

Utöver att jämställdhetsfrågan getts textutrymme och ett eget hållbarhetsmål, så bidrar agendans konceptuella utformning också till att stärka betydelsen av att avskaffa könsbaserat våld och diskriminering. Eftersom målen beskrivs som sammanlänkade med ett inbördes samband, kan inget mål nås ensamt. Syftet, hållbar utveckling, nås först när alla mål nåtts: ”Förverkligad jämställdhet och egenmakt för kvinnor och flickor kommer på ett avgörande sätt att bidra till framsteg sett till alla mål och delmål” (Agenda 2030:20). Detta ger en vikt åt jämställdhetsfrågan som jag tror är unik sett ur ett kvinnohistoriskt perspektiv. Med Agenda 2030 har jämställdhetsfrågan förts in i en större hållbarhetskontext i stället för att ensam behandlas i ett eget dokument särskilt avsett för kvinnors rättigheter.

Samtidigt som jämställdhet och egenmakt för kvinnor ges stort utrymme i dokumentet finns det anledning att med en kritisk blick se närmare på hur jämställdhet framställs i Agenda 2030. Jämställdhet, diskriminering och könsbaserat våld framställs på vissa specifika sätt i

dokumentet. Dessa framställningar får konsekvenser för hur diskurser om jämställdhet formas globalt och för hur stater och organisationer omsätter dokumentet till handling och social förändring. En betydande del i agendans utformning är också att den gör anspråk på att vara *universell* (Agenda 2030, s. 2) och omfatta alla världens människor. Men är det möjligt att konstruera en jämställdhet som är universell utan att kompromissa? Utifrån detta är det intressant att problematisera vad som inkluderas, men också vad som är exkluderat ur konstruktionen av den jämställdhet som är tänkt att vara en avgörande del i utvecklingen mot en hållbar värld.

1.1 Syfte

Syftet med denna studie är att genom en diskursanalys synliggöra hur jämställdhet framställs på vissa specifika sätt i Agenda 2030 och att klarlägga möjliga sociala konsekvenser av dessa framställningar. Syftet är också att problematisera de konstruktioner av jämställdhet som framträder utifrån dokumentets anspråk på att vara universellt. Uppsatsens resultat och slutsatser erbjuder en kritisk läsning av dokumentet med möjliga perspektiv att ta hänsyn till exempelvis inför utformning av lokala strategier för hållbarhet och jämställdhet utifrån FN:s hållbarhetsmål och implementering av Agenda 2030.

1.2 Frågeställningar

- Vilka diskurser kopplade till jämställdhet framträder i Agenda 2030 och vad är exkluderat ur dessa diskurser?
- Vilka möjliga sociala konsekvenser kan dessa diskurser få?
- Hur kan framställningar av jämställdhet i agendan ses i ljuset av det universalitetsanspråk som dokumentet har?

1.3 Uppsatsens disposition

Nedan följer först en bakgrund med en kort historik om nationella och internationella dokument som rör jämställdhet och våld mot kvinnor. Därefter finns ett avsnitt om tidigare forskning där forskning om jämställdhetsmålen i Agenda 2030 behandlas utifrån frågeställningar som på olika sätt ligger ämnesmässigt nära denna uppsats. I metodavsnittet behandlas sedan det socialkonstruktivistiska perspektivet och valet av metod beskrivs och motiveras. En beskrivning av foucauldiansk diskursanalys och metodologiskt tillvägagångssätt föregår uppsatsens centrala delar, vilka redovisar analysen av Agenda 2030

och besvarar uppsatsens frågeställningar. Uppsatsen avslutas till sist med en diskussion av analysen.

2. Bakgrund

Jämställdhetsmålen i agendan grundar sig på andra internationella jämställdhetsdokument och utgör ett globalt gällande dokument som samtidigt tar hänsyn till nationella lagar och prioriteringar, vilket problematiseras i analysen. I denna bakgrundsbeskrivning tas därför först relevanta delar av agendans konceptuella utformning upp samt hur den står sig juridiskt i förhållande till nationell rätt. Därefter går jag närmare in på Istanbulkonventionen och Pekingplattformen som är de dokument som Agenda 2030 bygger på i frågan om jämställdhet och kvinnors rättigheter.

2.1 Konceptuell utformning och kopplingen till andra överenskommelser

Agenda 2030 ersätter och bygger vidare på Millenniedeklarationen (FN, 2000) som var det globala hållbarhetsdokument som gällde mellan år 2000 och 2015. Millenniedeklarationen syftade, liksom Agenda 2030, till att nå hållbar utveckling genom att balansera social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. Agenda 2030 har målsättning att avsluta arbetet med de hållbarhetsmål som tidigare inte nåtts. Den knyter också ihop andra globala överenskommelser och paketerar dem i ett sammanhållet dokument där jämställdhet och kvinnors egenmakt är ett av 17 odelbara och sammanlänkade hållbarhetsmål (Agenda 2030, s.2).

I utformningen av den agenda som skulle ersätta millenniemålen sågs det som viktigt med ett eget jämställdhetsmål som syftade till att stärka kvinnors rättigheter (Rosche, 2016).

Rapporteringar av millenniemålen hade visat att implementeringen av jämställdhet hade halkat efter och inför utformningen av Agenda 2030 sågs en möjlighet att göra en mer effektiv utformning där jämställdhetsmålet gavs en mer rättighetsbaserad ton där man också underströk strukturella orsaker och där de största orsakerna till ojämställdhet prioriterades. (Rosche. 2016).

Agenda 2030 inleds med en ingress där syfte och utformning beskrivs i en komprimerad form och där de tre dimensionerna av hållbarhet vävs samman i texten. Agendan benämns här som

universell och att ”det rör sig om universella mål och delmål som omfattar hela världen” (Agenda 2030, s 2). Ytterligare centrala ställningstaganden som visar ambitionsnivåns höjd är att ”ingen ska lämnas utanför” och att ”de människor som ligger längst efter ska nås först ” (Agenda 2030, s. 2–3).

I inledningen (Agenda 2030, s. 2) hänvisas också till andra dokument och överenskommelser som den bekräftar och bygger vidare på varav ett är *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna* som definierar de mänskliga rättigheterna i 30 artiklar (FN, 1948). Även de mänskliga rättigheterna är universella och omfattar alla människor. Vad gäller agendans jämställdhetsmål är det intressant att känna till de två internationella dokument som specifikt rör kvinnors rättigheter som Agenda 2030 hänvisar till: Pekingplattformen och Istanbulkonventionen.

Pekingplattformen antogs 1995 efter den fjärde världskvinnokonferensen i Peking och är en handlingsplan för att uppnå jämställdhet inom tolv delområden där kvinnors rättigheter kränks. Exempel på sådana områden är våld mot kvinnor, kvinnor och makt och kvinnors mänskliga rättigheter. I detta dokument beskrivs strukturella orsaker och konsekvenser av ojämställdheten och den könsbaserade diskrimineringen inom varje delområde, samt strategier för att motverka detta (FN, *Beijing declaration and platform for action* 1995). Pekingplattformen som handlingsplan går på så sätt djupare in på strukturella orsaker och går mer detaljerat in på lösningar än vad som är möjligt i Agenda 2030 där alla tre dimensioner av hållbar utveckling är komprimerade till 37 sidor text.

När det kommer till våld mot kvinnor är den så kallade Istanbulkonventionen (*Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*, 2011) det dokument som särskilt behandlar och går vidare med det rättighetsarbete som handlar om våld i nära relationer, våld mot barn, hbtq-personer och den innefattar även hedersrelaterat våld (Jämställdhetsmyndigheten 2021). I Istanbulkonventionen lyfts våldets strukturella nivå fram på ett tydligt sätt i följande citat: ”Europarådets medlemsstater och övriga stater som har undertecknat denna konvention... konstaterar att våld mot kvinnor är könsrelaterat på strukturell nivå och att våldet mot kvinnor är en av de viktigaste orsakerna till att kvinnor är underordnade män” (Europarådet, 2011). Istanbulkonventionen tar upp olika former av våldshandlingar mot kvinnor, så som sexuellt våld och våldtäkt, tvångsäktenskap, hedersbrott och könsstympning, tillsammans med beskrivningar av de nämnda brotten (Europarådet, 2011). Detta är ett dokument som antagits och gjorts till lag av europeiska

länder, men genom att konventionen stöds i Agenda 2030 så synliggörs den i den globala hållbarhetskontexten.

2.2 Juridisk legitimitet

Internationella överenskommelser har olika beteckningar och juridisk legitimitet.

Konventioner och protokoll är juridiskt bindande och kan begränsa statens makt över individen. Förklaringar och deklARATIONER är i stället politiska förpliktelser och gäller inte som internationell rätt och staterna är inte bundna av dem juridiskt (Regeringen, 2018).

Ett exempel på en förklaring som gjorts till lag är dock är *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna* (FN, 1948). Till skillnad från Agenda 2030 så utgör de mänskliga rättigheterna en del av folkrätten och internationell rätt och trumfar på så vis de nationella lagarna och kan skydda människors rättigheter från staters makt eller våld (Regeringen, 2018).

Agenda 2030 har skrivits på av alla världens länder men det är upp till varje stat att göra lokala prioriteringar (Svenska FN-förbundet, 2018) och i agendan förklaras att hänsyn tas till nationell politik och prioriteringar. FN har medel för att ge stöd till länder och frivilligorganisationer att genomföra arbetet med hållbarhetsmålen och organiserar också uppföljningen av hållbarhetsarbetet (Agenda 2030, s. 3, 31, 34). Agenda 2030 fungerar alltså som en politisk förpliktelse och hänsyn tas till ländernas politiska prioriteringar och förutsättningar.

3. Tidigare Forskning

Nedan lyfter jag forskning som tar upp jämställdhet och sociala hållbarhetsaspekter i Agenda 2030. Denna forskning problematiserar diskursiva motsättningar och olika centrala begrepp som är nära kopplat till de diskurser om jämställdhet i Agenda 2030 som behandlas i analysavsnittet längre fram i denna uppsats.

Shahra Razawi arbetade som forskningskoordinator på FN vid tiden för Agenda 2030's framväxt och i sina artiklar fokuserar hon på jämställdhet inom den sociala hållbarhetsdimensionen. I *The 2030 Agenda: challenges of implementation to attain gender equality and womens rights* (2016), jämför hon Agenda 2030 med millenniemålen och

kommer fram till att agendan har kommit långt i sin policyutformning när det kommer till jämställdhet jämfört med den agenda som den ersätter, Millenniedeklarationen (2000). I Agenda 2030 belyses jämställdhetens strukturella utmaningar, vilket var något som missades i det tidigare hållbarhetsdokumentet, och den för också in de mänskliga rättigheterna i den globala hållbarhetskontexten, menar hon. Samtidigt är hon kritisk och ser en rad brister i jämställdhetsmålets utformning. En brist är att jämställdhetsmålets delmål handlar om kvinnors mänskliga rättigheter, som att avskaffa våld, skadliga sedvänjor och tillförsäkrandet av kvinnors fulla deltagande och ledarskap som exempel, men att rättighetsperspektivet är något som missas i målets rubriksättning (Razawi 2016), som lyder ”Uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt” (Agenda 2030, mål 5, s. 17). Razawi är också kritisk till hur det delmål som handlar om obetalt hemarbete är formulerat och menar att målet har urvattnats genom ett tillägg där delat ansvar gäller utifrån *nationell lämplighet* (Razawi, 2016). Razawi diskuterar också frågan om abort och är kritisk till att kvinnors rätt till abort inte definieras i agendan och diskuterar riskerna med abortförbud utifrån ett mänskligt rättighetsperspektiv. I analysen i denna uppsats kommer jag att gå in på målet som handlar om delat ansvar för obetalt hemarbete och jag berör även abortfrågan, men då utifrån begreppet egenmakt som är ett centralt begrepp i jämställdhetsmålet.

Universalitetsbegreppet är något som kritiseras av Juan Telleria i artikeln *Diversity vs the 2030 agenda. A deconstructive reading of the united nations agenda for sustainable development* (2021). Han menar att framställningar av mångfald nästan helt glöms bort i Agenda 2030. I sin dekonstruktiva läsning analyserar Telleria de ontologiska antaganden som görs. Han ser universalitet som ett ontologiskt narrativ, där både själva agendan, problemen och lösningarna antas ha en inneboende universalitet. Ett annat ontologiskt antagande är alla människors lika värde. Att mänskligheten har en inneboende essens som består i det mänskliga värdet. ”Vi”, dvs FN som organisation och avsändare av Agenda 2030 positionerar sig själv som en framstående och privilegierad organisation som står för lösningarna på problemen. FN har samtidigt enligt egna stadgar i uppgift att se till att stater som inte ingår i FN ändå agerar i enlighet med FN (Telleria, s. 15). På så sätt dekonstrueras universalitetsdiskursen, då FN inte kan ses som ett universellt projekt utan som en organisation som gett sig själv en legitimitet som gör att de dokument som utformas egentligen skapar hegemoni. Det universella blir specifikt och mångfald blir likformighet enligt Tellerias dekonstruktion. Agendan är inte universell utan ett politiskt projekt som bygger på specifika antaganden. Tellerias slutsatser är att människan och världen består av

mångfald och att detta kanske är en av anledningarna till att ett västerländskt universalitetsnarrativ inte fungerar som lösning på världens problem. Mångfalden är bortglömd i Agenda 2030 och har i stället ersatts av en utvecklingsdiskurs där perspektivet är etnocentriskt. På så sätt blir det dokument som är tänkt att förändra i stället ett dokument som befäster den likformighet som redan är. Ett dokument som kan leda till förändring kan inte bygga på universalitet som ontologiskt antagande, menar Telleria slutligen (Telleria, s 16-17).

Ett annat exempel på utebliven mångfald är exkluderingen av hbtq-perspektiv i Agenda 2030. I avsnitt om människors sårbarheter finns inte sexuell identitet eller uttryck med som en möjlig grund för diskriminering. Vangeskog, Heggen och Engebredsen har 2021 publicerat artikeln ” *Gendered vulnerabilities and the blind spots of the 2030 Agenda’s ‘leave no one behind’ pledge*” (2021). Artikeln är en analys av hur olika sårbarheter kopplade till genus kommer till uttryck eller osynliggörs i Agenda 2030. Osynliggörandet av hbtq-personer ställs mot agendans löfte att inte lämna någon utanför. I sin analys ser de att begreppet *gender* återkommande skrivs tillsammans med begreppen *Män och kvinnor* eller *flickor och pojkar* vilket förstärker den binära könsuppfattningen att begreppet *gender* är en dikotomi och rör sig kring distinktionen mellan män och kvinnor. Jämställdhetsdiskursen i Agenda förstärker en norm som samtidigt tabubelägger sexuella läggningar eller identiteter som inte är den traditionella heteronormen. Författarnas slutsats är att hbtq-personer är helt exkluderade i Agenda 2030 och att jämställdhet (*gender equality*) handlar om jämställdhet för kvinnor.

4. Teoretiskt ramverk

Nedan beskrivs de teoretiska utgångspunkter och perspektiv som jag tar avstamp i för att möta uppsatsens syfte och frågeställningar. Inledningsvis görs en sammanfattning av det socialkonstruktivistiska perspektivet. Därefter följer en beskrivning av diskurs som teori, den teori som bär det diskursanalytiska tillvägagångssättet. Då diskurser om jämställdhet är en central del av denna uppsats, så avslutas avsnittet med en kort redogörelse för feministiska teorier.

4.1 Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv

Socialkonstruktivismen är ett vetenskapsteoretiskt perspektiv. Den föddes ur ett motstånd mot det naturalistiska perspektivet och essentialismen, där kunskapssynen är att allt har en

inneboende sanning oavsett kulturell eller social kontext. Inom essentialismen går det att tala om en naturlig och inneboende manlighet eller kvinnlighet (Fuss, 1996, s. 130). Den essentiella och den konstruktivistiska kunskapssynen är varandras motpoler. Det kunskapsteoretiska perspektivet är ett viktigt ställningstagande och relevant för på så sätt att det påverkar både frågeställningarna och analysen. Denna uppsats antar ett socialkonstruktivistiskt perspektiv, med utgångspunkten att de könsbaserade orättvisor som Agenda 2030 syftar till att ta itu med, är socialt konstruerade. Inom socialkonstruktivismen ses den sociala verklighet som studeras som relationell, socialt konstruerad och antiessentialistisk. "Sanningen" skiftar beroende på vilken relation och kontext man tittar på den utifrån, vilket möjliggör ett ifrågasättande av rådande normer (Gergen, 2001, s. 8 och Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 12).

Inom socialkonstruktivismen gör språket det möjligt för människor att kategorisera världen och göra den begriplig. Människors konstruktioner av omvärlden skapar uppfattningar och antaganden om omvärlden som i sociala processer bildar gemensamma sanningar och världsuppfattningar. Dessa världsuppfattningar formar i sin tur vad som är normalt och inte normalt, vad som kan sägas och vilka handlingar som är socialt accepterade. Människors världsuppfattningar och antaganden får i sin tur sociala konsekvenser (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 11 - 15).

Ett socialkonstruktivistiskt perspektiv lämpar sig för analyser av policydokument eftersom det stödjer ett kritiskt förhållningssätt till förgivettagen kunskap. Inom detta perspektiv lyfts vikten av att se kunskap som framväxt i en social, tidsmässig och geografisk kontext och att kunskap och handling hänger samman (Sharp & Richardson, 2010).

Utifrån ett socialkonstruktivistiskt synsätt hade ett policydokument som Agenda 2030 kunnat se ut på ett annat sätt om det skapats i en annan kontext (Justesen & Mik-Meyer, 2011, s. 15). Med detta som utgångspunkt utgör det socialkonstruktivistiska perspektivet ett sätt att förhålla sig kritisk med avseende på vilka framställningar av sanning som agendan speglar och vilka sociala konsekvenser som detta får.

4.2 Foucault och diskurs som teori

Diskurs är på samma gång en teori om hur språket konstruerar världen och ett metodologiskt tillvägagångssätt. I detta avsnitt behandlas diskurs som teori.

När det kommer till diskurs som teori är Michel Foucault den teoretiker som många främst kommer att tänka på. Foucaults definition av diskurs är ”en praktik som frambringar en viss typ av yttranden” (Bergström & Boréus, 2012, s. 358). En annan definition är ”praktiska handlingar som systematiskt bildar de objekt de talar om” (Fejes & Thornberg, 2009, s. 97). Diskurser kommer till uttryck i texter, de går att blottlägga genom att tolka texterna och de ”konstruerar världen genom att möjliggöra och begränsa de sätt på vilka vi kan tänka, erfara och handla i vår vardag” (Svensson, 2019, s. 48).

Diskurs som teori är tätt sammankopplat med den konstruktivistiska idén om att språk är handling. Det sagda är inte en avbildning av verkligheten, dels eftersom verkligheten eller sanningen är kontextberoende, dels för att språket och det sagda och skrivna är det som konstruerar den sociala verkligheten (Watt Boolsen, 2007, s.171). På så sätt finns ett växelförhållande mellan diskurserna och den sociala världen. Diskurserna konstituerar världen, men de är också konstituerade. Människors föreställningsvärldar påverkas och får betydelse av rådande diskurser samtidigt som diskurserna påverkas av människors föreställningsvärldar (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s. 15, 26).

Foucault var intresserad av de stora diskurserna, där han ville beskriva hur diskursen var konstruerad, vad som fanns inom diskursen och vad som uteslöts. Han studerade också diskursers förändringar över tid (Fejes & Thornberg, 2009, s.93). I denna uppsats har jag bedömt det som lämpligt att utgå från en foucauldianskt inspirerad diskursanalys eftersom syftet är att synliggöra hur diskurser i Agenda 2030 är konstruerade och vad som exkluderas ur diskursen.

Diskursen inom ett givet kunskapsfält reglerar och begränsar vilka kunskaper som ses som legitima och vilka som inte gör det. Den som har legitimitet att göra anspråk på kunskapen om vad som i en given tid och kontext anses friskt och normalt sitter också på en makt. På så sätt är makt och kunskap sammankopplat enligt Foucault (Bergström & Boréus, s. 360–361). Utifrån dessa idéer menar Sharp och Richardson att policyer formas någonstans i relationen mellan rationalitet och makt. Både rationella och irrationella beslut eller argument kan läggas fram som lämplig ”sanning” i olika sammanhang, kopplat till en maktaspekt och detta blir en viktig insikt för hur policyer kan förstås och analyseras (Sharp & Richardson, 2001).

Kunskap, eller föreställningar om omvärlden, blir etablerade som sanningar inom diskursen och utgör gränser för vad som kan göras och sägas. Inom diskurserna skapas handlingsramar, *subjektspositioner*, som utgör och begränsar handlingsutrymmet för människor, eller *subjekt*

(Bergström & Boréus, 2009, s. 363). För Foucault var en central del i analysen att belysa hur människors handlingsutrymme, tänkande och språkliga uttryck möjliggörs och begränsas av de subjektpositioner de placerats i inom diskursen (Sharp & Richardson 2001).

4.3 Feministiska perspektiv på maskulinitet

Feministisk teori är nära sammankopplad med det socialkonstruktivistiska angreppssättet på så sätt att ojämställdhetens orsaker kan förklaras med den dikotoma uppdelningen av människor utifrån kön. Könens isärhållande, genussystemet, är en social konstruktion som kunde varit annorlunda och som leder till att det som uppfattas som manligt värderas högre än det som uppfattas som kvinnligt (Hirdman, 2001). Jag vill i detta avsnitt ge en teoretisk begreppsram grundad i olika feministiska riktningar. Urvalet av teorier baseras på att de på olika sätt blir användbara i diskursanalysen.

4.3.1 Liberalfeminismen

Inom liberalfeminismen, som är en tidig feministisk riktning, är målet att kvinnor ska ha samma möjligheter och makt som män. Teorin vilar på en mänsklig rättighetsgrund om att alla människor ska ha samma rättigheter. Ojämställdhetens problem är mäns och kvinnors olika villkor. Likformighet mellan kvinnor och män och en könsneutral värld eftersträvas, där kvinnor och män ska få samma möjligheter (Gemzoe, 2015). Liberalfeminismen har blivit kritiserad för att den inte utmanar de patriarkala strukturen eller idén om mannen som norm. Denna vision gör det fortfarande nödvändigt att antingen imitera männen eller kompenseras för att inte leva upp till den manliga normen (Verloo, 2007, s. 23).

4.3.2 Patriarkatet – det strukturella förtrycket

Radikalfeminismen är en reaktion på liberalfeminismens bekräftande av mannen som norm (Gemzoe, 2015, s 51). Inom radikalfeminismen ses mäns våld mot kvinnor som ett centralt problem och patriarkatet är den struktur av maktobalans inom samhällets alla områden, som möjliggör förtrycket. Kvinnors underordning upprätthålls genom våld, ekonomiskt våld och ytterst genom sexuellt våld och våldtäkt (Gemzoe, 2015, s. 50). Också att, som maskulinitetsforskarna, tala om olika maskuliniteter är enligt radikalfeminismen att skifta fokus från mäns våld mot kvinnor, med risk att göra männen till offer. I stället ska fokus ligga på mäns handlingar och begrepp som *mäns praktiker* och *manshandlingar* används i radikalfeministisk analys (Berggren, 2020).

4.3.3 Hegemonisk maskulinitet

Raewyn Connell skrev boken *Maskuliniteter* (1996) där hon lade fram idén om att det inte bara finns en enda maskulinitet. Hon definierade fyra olika maskuliniteter, varav hegemonisk maskulinitet fortfarande är ett välanvänt begrepp inom maskulinitetsforskningen (Connell, 1996, i Berggren 2020). Den hegemoniska maskuliniteten är ett mönster av manliga praktiker som vid ett givet tillfälle legitimerar mäns överordning och kvinnors underordning. I olika tider på olika platser finns alltså olika legitima sätt för män att upprätthålla dominansen över kvinnor och att denna dominans ses som en del av det normala (Connell, 1996, s. 101). Exempel på denna överordning är att det finns fler män på maktpositioner inom näringslivet. Män äger också mer mark och kapital än kvinnor. Begreppet syftar också till att undersöka maskulinitetens föränderlighet. Den *Hegemoniska maskuliniteten* ses inte som en fast struktur på samma sätt som radikalfeministernas begrepp *patriarkat* (Berggren, 2020).

4.3.4 Queerteori

Även queerteorin har rötterna i den konstruktivistiska tanken att kön och sexualitet är konstruktioner och fokus riktas mot den heteronormativa konstruktionen av begreppet genus (Gemsöe 2015, s. 144). Queerteorin grundar sig på Foucaults tankar om att det är själva kategoriseringen av människor och kroppar i olika sorters kön och genus som är det problematiska när det kommer till makt. Att kategorisera människor efter kön skapar en heterosexuell norm där det heterosexuella är kopplat till makt över det som inte följer denna norm. Det finns också en maktaspekt när det kommer till normer om hur en riktig man är och hur en riktig kvinna är (Berggren, 2020). Det kritiska perspektivet på själva indelningen av människor utifrån kön gör queerteorin intressant i en analys av Agenda 2030.

5. Metod och material

I detta avsnitt görs först en presentation av materialet och hur dokumentet är upplagt. Detta följs av ett avsnitt om diskursanalys som metod med en beskrivning av hur jag mer praktiskt gått till väga för att klarlägga de diskurser som är kopplade till jämställdhet i Agenda 2030. Jag har valt en foucauldianskt inspirerad typ av diskursanalys (FDA) eftersom syftet är att synliggöra hur diskurser om jämställdhet konstrueras i Agenda 2030 och vad som exkluderas från dessa diskurser. I en sådan analys blir Foucaults begrepp och definition av diskurs relevant för uppsatsens syfte.

5.1 Kort om hur Agenda 2030 är strukturerad

I analysen har jag utgått från den svenska översättningen av FN:s Agenda 2030 (*Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*). Som dokument är Agenda 2030 indelad i tre avsnitt. I den inledande delen beskrivs Agendans åtagande som en handlingsplan och det koncept som består i att de sjuutton hållbarhetsmålen är sammanlänkade, odelbara och tillsammans balanserar de tre dimensionerna, social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet. För att världen ska nå en hållbar utveckling behöver hållbar utveckling nås inom alla dessa tre dimensioner. Frågor om jämställdhet och kvinnors egenmakt, som är fokus för denna analys, är en del i den sociala hållbarhetsdimensionen och behandlas återkommande i hela agendan, men främst i den inledande delen och i jämställdhetsmålet. I den inledande delen beskrivs också visionen och mot bakgrund av denna följer en beskrivning av vår värld idag med de stora utmaningar som världen står inför samt hur den nya agendan syftar till att skapa en bättre värld för alla människor till år 2030. I mittdelen följer de 17 hållbarhetsmålen som alla har flera delmål. Slutligen behandlas medel för genomförande samt uppföljning och översyn i agendans tredje och avslutande del.

5.2 Metod – Foucauldianskt inspirerad diskursanalys

Foucault erbjöd själv inte i sina texter någon konkret verktygslåda, men hans teorier och den begreppsram som han utvecklade kan användas på ett sätt som passar analysens syfte. I stora drag fokuseras analysen på att se konstruktioner av diskurser. Diskurser konstruerar ämnen på ett visst sätt och för att klargöra diskurserna är just synliggörandet av dessa konstruktioner en viktig del av analysen (Fejes & Thornberg, 2009). I denna studie har jag använt mig av Carla Willigs (2013) sexstegsmodell som metodologisk bas, vilket gett en tydlig struktur för tillvägagångssättet. Nedan följer en beskrivning av Willigs sex steg i foucauldiansk diskursanalys tillsammans med koppling till hur jag använt dem i analysen.

1. Diskursiva konstruktioner

I det första steget ligger textanalysen på att se vilka diskursiva objekt som är centrala. Vilket det diskursiva objektet är beror på forskningsfrågan. Är forskningsfrågan att ta reda på hur människor pratar om kärlek, så är det diskursiva objektet *kärlek*, menar Willig. I denna uppsats blir frågan i detta steg då: ”hur pratar man om det diskursiva objektet jämställdhet?”. Analysen syftar till att synliggöra hur de diskursiva objekten konstruerats, både implicit och explicit (Willig, 2013). ”Vad pratar man om och hur?” är två sammanfattande frågor som Fejes & Thornberg (2009) använder i sin beskrivning av ett första steg inom diskursanalys.

I denna diskursanalys blev det första steget att urskilja all text i agendan som rörde jämställdhet. Detta gjordes konkret genom att stycken innehållande diskursiva objekt kopplade till jämställdhet markerades med markeringspenna för att få ett visuellt tydligt material. Diskursiva objekt i Agenda 2030 blev då exempelvis *jämställdhet*, *man* och *kvinnor*, men alla stycken som rörde jämställdhet markerades utan att de behövde innehålla just de orden. Ordet ”man” förekommer i en försvinnande liten omfattning i jämställdhetsdiskursen och frånvaron av detta diskursiva objekt analyseras också utifrån uppsatsens frågeställningar.

2. Diskurser

När de diskursiva konstruktionerna klarlagts studeras skillnaderna mellan dessa olika konstruktioner. Ett och samma diskursiva objekt kan konstrueras på flera olika sätt. I detta steg klarläggs diskurserna alltså genom att *se de olika sätten* att konstruera eller tala om jämställdhet, man eller kvinna (Willig, 2013).

I detta steg lästes de markerade styckena sedan både i sitt sammanhang och jämfördes med varandra för att de olika konstruktionerna av jämställdhet skulle kunna urskiljas. Reflektioner av vad de olika styckena och texterna uttryckte antecknades vid styckena. Efter hand definierades de diskurser som framträdde genom att vissa begrepp och konstruktioner återkom och kunde grupperas in som olika diskurser. De definitioner eller begrepp som namngett de olika diskurserna sattes också i analysdelens rubriker för att göra läsningen tydligare och lättare att överblicka.

3. Action orientation

I detta steg analyseras de olika konstruktionerna av de olika objekten utifrån diskursiv kontext. Här söker man efter att synliggöra vad meningen eller vinsten är med att framställa objektet på just det här sättet i den aktuella texten. Detta steg i analysen syftar till att få syn på vad texten kan uppnå med de olika framställningarna och konstruktionerna av de diskursiva objekten (Willig, 2013).

Jag har inte använt mig av begreppet *action orientation* i analysen eftersom jag främst riktat uppsatsens syfte mot hur diskurser framträder och möjliga konsekvenser. De andra stegen i Willigs modell har täckt behovet av metodologiska verktyg utifrån uppsatsens syfte och steget *action orientation* har därför rationaliserats bort. Jag har ändå valt att beskriva detta steg eftersom det ingår i Willigs modell.

4. Subjektspositioner

Subjektspositioner handlar om det handlingsutrymme som subjekten får inom den klarlagda diskursen. Man går alltså i detta steg från att se kvinna eller man som ett diskursivt objekt och tittar i stället på vilka positioner som diskursen erbjuder dem som subjekt (Willig, 2013).

I denna diskursanalys har begreppet *subjektspositioner*, eller *positionering* kommit till användning som stöd till att synliggöra hur tex kvinnors handlingsutrymme konstrueras i Agenda 2030. Begreppen blir användbara i denna uppsats både i analysen av agendans beskrivningar av kvinnors villkor idag och jämställdhetsmålen, men de blir också användbara i analysen av män, eller frånvaron av män och andra exkluderingar som jag går in på närmare i analysen. Subjektspositioner har i denna uppsats analyserats utifrån vad som faktiskt skrivs ut i Agenda 2030, men också utifrån vad som exkluderats.

5. Handlingsutrymme

Detta steg syftar till att analysera hur de subjektspositioner som definierats möjliggör eller begränsar subjektens handlingsutrymme inom diskursen. En diskurs tillåter vissa handlingar medan samma sak kan ses som sjukt eller omoraliskt i en annan (Willig, 2013). Feijes och Thornberg (2009) beskriver ett steg i FDA som handlar om att studera vad som är normalt och vad som därmed blir onormalt. På detta steg går det att synliggöra hur normer skapas eller återskapas och vad som är ett ideal, exempelvis genom att synliggöra normerande praktiker eller positioner i texten och om sådana positioner devalveras eller upprätthålls (Feijes & Thornberg, 2009, s. 104).

Detta steg är ett stöd i analysen när det kommer till att uppmärksamma vilka normer som bekräftas i en text. Begreppen *ideal* och *norm* blev i detta steg ett stöd för tanken i analysen av de diskursiva objektens handlingsutrymme. Hur påverkas människors handlingsutrymme av att jämställdhetsmålen ingår i en diskurs som framställer dem på vissa bestämda sätt? Detta steg stöttade mig i att ställa frågor och rikta en mer kritisk blick åt en text som kan framstå som svår att säga emot vid första anblicken.

6. Möjliga konsekvenser

I detta steg synliggörs möjliga konsekvenser av de subjektspositioneringar och handlingsutrymmen som möjliggjorts eller begränsats inom diskurserna (Willig, 2013).

Eftersom denna uppsats delvis syftar till att se möjliga konsekvenser av diskursernas konstruktioner så har analysen rört sig i detta steg främst i analysens slutsatser och i diskussionsdelen. Mycket av den kritik som finns i analysen rör sig i detta steg där möjliga konsekvenser i form av brister och risker i agendans jämställdhetsdiskurser analyseras. I detta steg sammanfattar jag diskurser utifrån de steg jag beskrivit ovan och problematiserar diskurserna kopplat till möjliga samhällsliga konsekvenser eller risker.

I praktiken följdes dessa steg inte från punkt ett till fem, utan diskursanalysen blev en process där analysen i ett steg kunde göra att det föregående steget behövde ses över igen diskursers konstruktioner analyserades. I steg tre var det alltså inte nödvändigtvis så att steg två var färdigt, utan analysen skedde i ett glidande mellan stegen allt eftersom diskurserna framträdde.

Willigs modell är skriven inom psykologin och stegen appliceras vanligtvis på intervjumaterial. I denna uppsats är texten som analyseras ett globalt policydokument och de konkreta subjekten befinner sig långt bort från texten. Frågorna ställs i stället till dokumentet som text. De diskurser som framträder förutsätts göra ett avtryck på hur de tas emot av dem som ska omsätta agendan i lokala strategier på olika plan, vilket får konsekvenser för människor. Subjektivitet som idé kan därför appliceras även i en diskursanalys av Agenda 2030, men denna analys bygger på ett globalt policydokument och analysen av de möjliga konsekvenserna rör då subjekt på ett makroplan.

5.3 Reflektioner kring kvalitet

Problemställningen och forskningsfrågorna i denna uppsats som handlar om att klarlägga diskurser i ett policydokument, bottenar i ett sätt att se policy, eller Agenda 2030 i detta fall, som meningsskapande och konstituerande. Det diskursanalytiska tillvägagångssättet tillhandahåller metoder som svarar på hur mening skapas och blir på så sätt användbara inom policyforskningen (Bergström & Boréus, red. 2012, s. 405). Utifrån validitet och om det som avsetts att mätas har mätts så är diskursanalys som metod lämplig utifrån frågeställningarna. Reliabilitet rör i sin tur hur väl de valda analysverktygen har använts och här blir tolkningsaspekten en viktig fråga (Bergström & Boréus, 2012, s. 41). Att analysen beläggs med citat är ett sätt att visa transparens. I diskussionen tar jag upp tidigare forskning om Agenda 2030 där forskningsresultatens slutsatser delvis bekräftar min analys och där jag visar på intersubjektivitet (Bergström & Boréus, 2012, s. 43). När ansatsen är socialkonstruktivistisk och relationell, så kommer resultatet eller analysens slutsatser också att

färgas av hur forskaren positionerar sig i förhållande till forskningsfrågan (Justesen & Mik-Meyer, s. 41). Valet att göra en diskursanalys med avstamp i feministiska teorier har färgats av mina föreställningar om jämställdhet och den sociala världen. Det feministiska perspektivet kan ses som *en* diskursiv konstruktion av flera möjliga (Jorgenson & Winther, 2000, s. 111).

6. Analys

Denna analys inleds med en klarläggning av konstruktioner av jämställdhet, samt en analys av de olika jämställdhetsdiskurser som framträder i texten. Därefter följer ett avsnitt där mannens frånvaro i jämställdhetsdiskurserna problematiseras och i ett sista analysavsnitt behandlas jämställdhetsdiskurserna i relation till agendans universalitetsanspråk.

Läsinstruktion och referenser till Agenda 2030:

I analysen har jag valt att kursivera *nyckelbegrepp* för att förenkla läsningen. Agenda 2030 är till stora delar uppdelad i numrerade stycken från 1 – 96. Referenser till sådana stycken skrivs enligt följande sätt: (Agenda 2030, stycke 20). Målen är i stället i dokumentet numrerade från 1 – 17. Jämställdhetsmålet är exempelvis mål 5 och i detta mål finns delmål som numreras 5.1, 5.2 osv. Referenser till sådana mål skrivs i stället så här: (Agenda 2030, mål 5.2), alternativt endast (Mål 5.2). Vid referenser till rubriker i dokumentet eller till stycken i inledningen används sidhänvisning då dessa stycken ej är numrerade, exempelvis (Agenda 2030, s 2).

6.1 Utsatthet, liberalfeminism och emancipation – tre jämställdhetsdiskurser

Jag har för tydlighetens skull valt att dela in detta avsnitt utifrån de tre diskurser om jämställdhet som framträder i agenda 2030.

6.1.1 Diskursen om kvinnors utsatthet

Diskursen om kvinnans utsatthet framträder främst i jämställdhetsmålet (Mål 5). Diskurserna om utsatthet och emancipation som jag kommer till i 6.1.3 kan läsas som två sidor av samma mynt på så sätt att diskursen om utsatthet beskriver det nuläge som ska förändras, medan diskursen om emancipation handlar om hur utsatthet ska bli egenmakt. Skillnaden mellan dessa båda är på ett sätt tidsaspekten och det dikotoma förhållandet mellan de båda lägena. Innan agendans införande är kvinnor som grupp utsatta för olika typer av förtryck. Om målen

i Agenda 2030 uppnås inom den uppsatta tidsramen, ska kvinnor nå motsatsen, dvs jämställdhet och egenmakt. Utsatthet ska bli emancipation.

Diskursen om kvinnans utsatthet handlar om ojämställdhet och det könsbaserade förtrycket som råder i en tid då målen ännu inte uppnåtts. Jämställdhetsmålet rubrik lyder *Uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt* (Agenda 2030, mål 5). I jämställdhetsmålet olik delmål radas sedan exempel på detta förtryck upp i form av vilka företeelser som ska avskaffas, så som bland annat all form av diskriminering, våld och sexuell exploatering. Jämställdhetsmålet första delmål handlar om avskaffandet av diskriminering:

”Avskaffa alla former av diskriminering av alla flickor och kvinnor överallt” (Mål 5.1).

Bilden av att utsattheten är könsbaserad konstrueras genom att målen specifikt rör flickor och kvinnor. Flickor och kvinnor är alltså en utsatt grupp som hamnat i underposition i förhållande till andra människor, vilket bottnar i ojämställdhet. Konsekvensen av denna ojämställdhet är olika former av könsbaserad diskriminering. Sättet som detta delmål är formulerat på inkluderar *alla* flickor och kvinnor som utsatt grupp. Att alla sårbara inbegrips i mål inom den sociala hållbarhetsdimensionen appellerar till agendans paroll om att ”ingen ska lämnas utanför” (Agenda 2030, s. 2) som ges vikt i agendan genom att nämnas redan i första stycket.

I jämställdhetsmålet andra delmål, mål 5.2, konstrueras kvinnors utsatthet genom att våldet mot kvinnor tas upp som en form av förtryck som måste avskaffas.

”Avskaffa alla former av våld mot kvinnor och flickor i det offentliga och privata rummet, inklusive människohandel, sexuellt utnyttjande och andra typer av exploatering” (Mål 5.2).

I detta delmål formuleras det våld som sker mot kvinnor och flickor på grund av att de är kvinnor och flickor. Våldet sker överallt. I det offentliga rummet och innanför hemmets väggar. Kvinnors kroppar används som handelsvara, utnyttjas sexuellt och exploateras på olika sätt. Diskursen om kvinnors utsatthet konstrueras genom beskrivningar av de olika typer av våld och förtryck som sker. Konstruktionen av kvinnan som föremål för våld blir centralt i den jämställdhetsdiskurs som handlar om kvinnans utsatthet. Det dödliga våldet nämns inte i jämställdhetsmålet och inte heller våldtäkt, men inbegrips implicit utifrån formuleringen att *alla former av våld* ska avskaffas i detta mål.

I delmål 5.3 konstrueras diskursen om utsatthet utifrån det våld mot kvinnor och flickor som främst drabbar flickor utanför västvärlden ”så som barnäktenskap, tidiga äktenskap och tvångsäktenskap samt kvinnlig könsstympning” (Agenda 2030 5:3). Våldet framställs som strukturellt på så sätt att det etiketteras som *skadliga sedvänjor* och att det sker mot flickor och kvinnor. De handlingar som ska avskaffas kan kopplas till patriarkala strukturer som heder (Nationellt centrum för kvinnofrid, 2010), men i klartext omnämns de som *skadliga sedvänjor* (Agenda 2030, mål 5.3) vilket placerar dem i en kulturell kontext utanför västvärlden. Våldet och förtrycket konstrueras på så sätt som det centrala problemet. Våldet i sig framträder på så sätt som det objekt som positionerar kvinnan som utsatt och fokus riktas här mot kulturell snarare än patriarkal strukturell kontext.

Diskursen om kvinnors utsatthet är nära kopplat till de mänskliga rättigheterna i Agenda 2030. I agendans deklaration där *den nya agendan* beskrivs, vävs kvinnors utsatthet ihop med mänskliga rättigheter på följande sätt: ”Det är omöjligt att uppnå full mänsklig potential och hållbar utveckling om halva mänskligheten fortsätter att förvägras sina fulla mänskliga rättigheter och möjligheter” (Agenda 2030:20). Ordet *förvägras* i denna mening konstruerar utsattheten. De utsätts, förvägras sina mänskliga rättigheter på grund att de är kvinnor och flickor.

I Agenda 2030 framträder strukturella orsaker implicit i diskursen om kvinnors utsatthet, men i klartext konstrueras diskursen med exempel på olika handlingar, som våld, diskriminering, exploatering och tvång som kvinnor och flickor utsätts för idag. De strukturella orsakerna namnges dock inte och på så sätt undviks kopplingen till att utsattheten skulle kunna bota i patriarkala eller maskulina strukturer och handlingar.

6.1.2 En emancipatorisk diskurs

Den emancipatoriska diskursen och utsatthetsdiskursen kan ses som två sidor av samma mynt, som tidigare nämnts. Den emancipatoriska diskursen framträder genom beskrivningar av visioner och mål där kvinnor ska gå från utsatta till att få egenmakt på olika plan. Just *egenmakt* är ett centralt och ofta återkommande begrepp kopplat till jämställdhet i Agenda 2030 och lyfts även fram jämställdhetsmålets rubrik: *Uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt*. Egenmakt kan koppas till frihet, eller frihet över sin person. Frihet i sin tur är ett centralt begrepp i de mänskliga rättigheterna och nämns redan i den första artikeln: ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter” (FN:s deklaration för de mänskliga rättigheterna, artikel 1). Den emancipatoriska diskursen kan på så sätt ses som tätt

sammankopplad med de mänskliga rättigheterna. I agendan deklarerar också denna koppling explicit på följande sätt: ”Vi beslutar oss för att...//...skydda mänskliga rättigheter och främja jämställdhet och egenmakt för kvinnor och flickor” (Agenda 2030, stycke 3). Ett delmål som särskilt rör detta är följande: ”Anta och stärka välgrundad politik och genomför lagstiftning för att främja jämställdhet och öka kvinnors och flickors egenmakt på alla nivåer (Agenda 2030, mål 5c). På detta sätt görs juridiken till ett diskursivt objekt inom den emancipatoriska diskursen som kan sätta kvinnor i positioner där de får egenmakt genom att hänsyn tas till jämställdhetsaspekter. I den emancipatoriska diskursen konstrueras på så sätt lösningar på de problem som framställs i diskursen om utsatthet.

Lika möjligheter till utbildning beskrivs som en viktig del för kvinnors emancipation för kvinnor och även andra utsatta grupper: ”Alla människor oavsett kön, ålder, ras eller etnicitet, liksom personer med funktionsnedsättning...//... ska ha möjlighet till livslångt lärande som hjälper dem att ta tillvara möjligheter som ges och delta i samhället fullt ut” (Agenda 2030, stycke 25). Utbildning är ett diskursivt objekt i emancipationsdiskursen som placerar människor i olika subjektpositioner och som påverkar deras handlingsutrymme. Utbildning utgör ett kapital som möjliggör utveckling och frigörelse, *att delta i samhällslivet fullt ut*.

Diskursen om kvinnors emancipation konstrueras också i delar som handlar om ekonomisk egenmakt, både vad gäller jämställt arbetsliv och rätten till ägande. Under rubriken *Den nya agendan* vävs kvinnors ekonomiska emancipation in som en del i att bygga ”hållbara och innovativa ekonomier som sätter människan i centrum... och ökad ekonomisk egenmakt för kvinnor samt anständiga arbetsvillkor för alla” (Agenda 2030, stycke 27). Den ekonomiska aspekten av egenmakt har också ett eget delmål under jämställdhetsmålet där kvinnors rättigheter vad gäller ägande konstrueras som en del i den emancipatoriska diskursen: ”genomföra reformer för att ge kvinnor lika rätt till ekonomiska resurser, möjlighet att äga och kontrollera mark och andra former av egendom samt tillgång till finansiella tjänster, arv...” (Agenda 2030, mål 5.a). Möjlighet att äga på samma villkor som andra människor ger en frihet och en möjlighet till självbestämmande, egenmakt. Att i en värld som är uppbyggd på kapitalistiska principer, ha rätten att äga kapital, blir en viktig rättighet i den emancipatoriska diskursen. Hur målet ska uppfyllas läggs på ett politiskt och juridiskt plan och på så sätt också ett strukturellt plan. Vad gäller diskriminering i arbetslivet och kvinnors lägre representation på högre positioner, kan den emancipatoriska diskursen läsas in under mål 5.5 som handlar om att ”Tillförsäkra kvinnor fullt och faktiskt deltagande och lika

möjligheter till ledarskap på alla beslutsnivåer i det politiska, ekonomiska och offentliga livet” (Agenda 2030, mål 5.5).

Den egenmakt som konstrueras i emancipationsdiskursen i agendan konstrueras främst av ett egenmaktsbegrepp kopplat till utbildning, ekonomi, ägande och ledarskap. Den emancipatoriska diskursen äger främst rum inom samhällslivet och rör deltagande och makt på ett meso eller makroplan. Det våld som sker mot kvinnors kroppar i utsatthetsdiskursen byts inte ut mot kroppslig eller privat egenmakt i den emancipatoriska diskursen. I en emancipatorisk diskurs skulle exempelvis samtycke kunna vara motsvarigheten till sexuell exploatering i utsatthetsdiskursen. Abort är en fråga som helt befinner sig utanför jämställdhetsdiskursen. Mål 5.6 handlar om att ”Säkerställa allmän tillgång till sexuell och reproduktiv hälsa och reproduktiva rättigheter i enlighet med... Pekingplattformen” (Agenda 2030, mål 5.6), men varken i Pekingplattformen eller Istanbulkonventionen finns någon överenskommelse som handlar om rätten till abort. I den emancipatoriska diskursen sträcker sig kvinnans egenmakt på så sätt ut på ett makroplan där hon ska ha lika möjligheter till ledarskap i det politiska och offentliga livet, *på alla beslutsnivåer*, men målet om det ökade handlingsutrymmet sträcker sig inte så långt som till hennes egen kropp och möjligheten att välja bort en graviditet och förlossning.

6.1.3 En liberalfeministisk diskurs

I de framställningar av jämställdhet och kvinnors rättigheter som finns i Agenda 2030, framträder en liberalfeministisk diskurs. Inom liberalfeminismen grundas kvinnors rättigheter med stöd i de mänskliga rättigheterna. Här finns den essentiella synen på att varje människa har en mänsklig potential, mänsklig värdighet, rätt till frihet från våld och diskriminering och för kvinnor som grupp har denna potential inte tillåtits blomma ut, vilket är en diskriminering som är könsbaserad.

Denna jämställdhetsdiskurs konstrueras av en dikotom könsuppfattning. Denna uppfattning bygger på antagandet att människor är uppdelade i män och kvinnor. I agendan bekräftas återkommande skillnaderna mellan könen genom att människor delas upp i män och kvinnor, respektive pojkar och flickor även i andra hållbarhetsmål. I hållbarhetsmål 1, som handlar om att bekämpa fattigdom, finns exempel på detta: ”Till 2030 minst halvera den andel män, kvinnor och barn i alla åldrar som lever i någon form av fattigdom...” (Agenda 2030, mål 1.1) eller i målet om likvärdig utbildning ”Senast 2030 säkerställa alla kvinnor och män lika

tillgång till yrkesutbildning...” (Agenda 2030, mål 4.3). Genom att på detta sätt dela upp mänskligheten i två kön, förstärks den maktobalans som skapas mellan män och kvinnor – en maktobalans som sätter kvinnor i en underordnad position. Jämställdhetsmålet rubrik *Uppnå jämställdhet och alla kvinnors och flickors egenmakt* (Agenda 2030, s. 17) förstärker ytterligare att jämställdhetsmålet begränsas till kvinnor och flickor. Utifrån queerperspektiv blir jämställdhetsmålet i agendan något som handlar om ”riktiga” kvinnor och där perspektivet utgår från den heterosexuella normen (Gemzöe, 2015, s. 144). Agendan har en dikotom könsuppfattning där kvinnor är utsatta, kvinnor ska få egenmakt och kvinnor ska sluta utsättas för olika former av diskriminering. Men den diskriminering som hbtq-personer utsätts för nämns varken som en jämställdhets- eller rättighetsfråga. Den agenda som uppmanar till handling mot diskriminering, exkluderar på så sätt dem som inte kan kategoriseras in i den heteronormativa dikotomin.

Det andra antagandet som konstruerar den liberalfeministiska diskursen bygger också på att mannen ses som norm. Kvinnor ska få samma rättigheter *som män*. Följande citat är ett exempel på detta: ”Kvinnor och flickor måste ha lika tillgång till utbildning av god kvalitet, ekonomiska resurser och politiskt deltagande och ha samma möjligheter som män och pojkar till sysselsättning, ledarskap och beslutsfattande på alla nivåer” (Agenda 2030, stycke 20). Den nya agendan ska alltså säkra att kvinnors möjligheter blir *samma som männens* där männens möjligheter till olika former av kapital och makt är den norm som kvinnornas begränsade makt mäts mot.

Dessa två antaganden tillsammans konstruerar en jämställdhetsdiskurs som är i linje med liberalfeministiska idéer om jämställdhet. Kvinnor och män är olika sorter, men båda har samma inneboende rättigheter och kvinnors rättigheter ska vara samma som männens.

Sammanfattning, del 6.1.

I denna första del av analysen har jag beskrivit tre jämställdhetsdiskurser som framträder i Agenda 2030. De diskurser som framträder är dels en liberalfeministisk diskurs (avsnitt 6.1.3) som vilar på en rättighetsgrund där kvinnor ska ges samma rättigheter som män. Analysen visar också på två diskurser som kan ses som två sidor av samma mynt där diskursen om kvinnans utsatthet (avsnitt 6.1.1) konstrueras av det våld och förtryck som kvinnor utsätts för idag. Denna diskurs kan ses som anledningen till att en vision om jämställdhet behövs i ett globalt hållbarhetsdokument. Om agendans alla mål nås så kommer

kvinnor att nå jämställdhet och egenmakt, där en emancipatorisk diskurs (avsnitt 6.1.2) framträder utifrån framställningar av mål och visioner om kvinnans villkor från år 2030.

6.2 En jämställdhetsdiskurs utan män

I analysen av jämställdhetsdiskurser i Agenda 2030 har fokuset på jämställdheten som en avgörande del i det globala hållbarhetsarbetet framträtt med tydlighet. Citatet ”Det är omöjligt att uppnå full mänsklig potential och hållbar utveckling om halva mänskligheten fortsätter att förvägras sina fulla mänskliga rättigheter och möjligheter” (Agenda 2030:20) är viktigt i detta sammanhang, eftersom det så tydligt visar vikten av att sätta jämställdheten i en global hållbarhetskontext som en avgörande del i den hållbara utvecklingen. Det som dock samtidigt framträder är den nästan totala frånvaron av halva mänskligheten i agendans jämställdhetsdiskurs. Orden *män* eller *pojkar* nämns inte vid ett enda tillfälle i jämställdhetsmålet (Mål 5) eller i något av dess delmål. Målets rubrik lyder, som tidigare nämnts: ”Uppnå jämställdhet och kvinnors och flickors egenmakt” (Agenda 2030, s. 17). I delmålen formuleras sedan strategin genom formuleringar om hur våld och diskriminering *mot flickor och kvinnor* ska avskaffas. I andra delmål följer formuleringar som exempelvis: ”Tillförsäkra kvinnor fullt och faktiskt deltagande; Genomföra reformer för att ge kvinnor rätt till”... samt andra exempel som handlar om att ”främja kvinnors egenmakt” och ”främja jämställdhet” och ”öka kvinnors egenmakt” (Agenda 2030, mål 5). I formuleringen *uppnå jämställdhet* går det att tolka in att det handlar om jämställdhet mellan män och kvinnor, men explicit är män och pojkar exkluderade ur jämställdhetsdiskursen och nämns inte alls i mål 5. Ett ytterligare exempel på mannens frånvaro är en rad i agendans vision som målas upp på följande vis: ”Vi förutser en värld... i vilken varje kvinna och flicka åtnjuter full jämställdhet” (Agenda 2030:8). Denna mansexkluderande framställning av jämställdheten konstruerar en jämställdhet som är till för kvinnor. Män som diskursiva objekt i jämställdhetsdiskursen är osynliggjorda och på så sätt blir det oklart vilka subjekspositioner och vilket handlingsutrymme som erbjuds dem i den nya agendan där *varje kvinna åtnjuter jämställdhet*.

Ett undantag i frågan om mannens exkludering ur agendans jämställdhetsdiskurs är att män ses som en del av lösningen för att våld och diskriminering mot kvinnor ska avskaffas. I det 20:e stycket som ligger under rubriken *Den nya agendan* står följande: ”Alla former av diskriminering och våld mot kvinnor och flickor kommer att avskaffas, inklusive genom att involvera män och pojkar” (Agenda 2030, stycke 20). I jämställdhetsmålet (Mål 5) plockas dock denna tanke inte upp som en del i strategin. En jämställdhetsdiskurs har konstruerats där

mannen som diskursivt objekt inte existerar inom diskursen, inte har något att vinna på jämställdheten, men som ändå ska vara en del av lösningen på jämställdhetsproblemet.

6.3 Universalitet - två paradoxer

Under detta avsnitt problematiseras begreppet universalitet i förhållande till de jämställdhetsdiskurser som framträtt i analysen. Hur konstrueras universalitet i en globalt allmängiltig handlingsplan och vilken möjlig påverkan har universalitetsanspråket på jämställdhetsdiskursens konstruktioner i Agenda 2030?

6.3.1 Paradoxen om den exkluderande universaliteten

I den inledande deklARATIONEN beskrivs agendans syfte och konceptuella utformning. Här läggs vikt vid dokumentets legitimitet där det klargörs att det rör sig om en ”agenda av en omfattning och betydelse som saknar motstycke” (Agenda 2030, stycke 5) och som rör alla människor: ”När vi inleder denna viktiga gemensamma resa utfäster vi oss att ingen kommer att lämnas utanför” (Agenda 2030, stycke 4). Därefter klargörs att ”Det rör sig om universella mål och delmål som omfattar hela världen” (Agenda 2030, stycke 5).

I Agenda 2030 byggs universalitetsanspråket på antagandet om att varje människa har ett eget värde som måste respekteras. I visionen formuleras detta på följande sätt:

”Vi förutser en värld med universell respekt för mänskliga rättigheter och den mänskliga värdigheten... jämlikhet, icke-diskriminering, med respekt för kulturell mångfald samt lika möjligheter som medger ett fullt förverkligande av den mänskliga potentialen” (Agenda 2030, stycke 8).

Utifrån queerperspektivet, som jag nämnt i analysen av den liberalfeministiska diskursen, så kunde frågan om hbtq-personers rättigheter ha ingått inom ramen för citatet ovan, men frågan exkluderas genom att inte nämnas. I Istanbulkonventionen (2011) skyddas HBTQ-personers rättigheter och denna konvention bekräftas av agendan, men själv är den undvikande i frågor om sexualitet och jämställdhetsdiskursen konstrueras som tidigare nämnts av en heterosexuell hållning och dikotom könsuppfattning. Möjligtvis är queerperspektivet för kontroversiellt i en global kontext för att passa in i en universell agenda. Polens relation till Istanbulkonventionen är ett sådant exempel. Landet har först ratificerat Istanbulkonventionen, men därefter velat lämna den eftersom begreppet *genus* i konventionen anses strida mot landets familjevärderingar (Regeringskansliet, 2020, s. 16).

Vad gäller jämställdhetsdiskurserna i agendan, så framträder exkluderingar främst i diskursen om kvinnors utsatthet och i frågor som rör kvinnors kroppar. Jag har tidigare nämnt rätten till abort som exkluderad ur den emancipatoriska diskursen. Våld och diskriminering förs fram som diskursiva objekt som orsakar konsekvenser av ojämställdhet. Vissa våldshandlingar som sexuell exploatering, människohandel och könsstympning benämns också. Exempel på våld som inte uttalas är våldtäkt. Våldtäkt som diskursivt objekt hålls borta från jämställdhetsdiskursen, trots att detta skulle kunna antas vara en form av våld som både är en orsaks- och utfallsvariabel i relationen till kvinnors utsatta position i jämställdhetsdiskursen. Inte heller det dödliga våldet mot kvinnor nämns explicit. I mål 16, som handlar om fredliga och inkluderande samhällen ska det dödliga våldet minskas avsevärt, men detta nämns i en fredsdiskurs och handlar inte om det strukturella våld mot kvinnor som utövas av män. Gemensamt för de exempel på exkluderingar som nämnt ovan är dels att det rör kvinnors kroppar, dels att det rör en typ av våld som är strukturellt riktat mot kvinnor samtidigt som det oftast sker i privata rum. Våldet har också en tydlig koppling till gruppen män. Mäns våld mot kvinnor inklusive våldtäkt och dödligt våld skulle kunna ses som en universell företeelse och synliggöras i de universella målen. Det sker överallt. Döden är den yttersta konsekvensen av någon annans våld - detta är universellt och gäller överallt. Trots det ges detta våld inte explicit utrymme i den universella agendan utan hålls utanför och osynliggörs på så sätt i den stora hållbarhetsdiskursen. Här gäller hänvisning till Pekingplattformen och Istanbulkonventionen som särskilt behandlar frågor om kvinnors rättigheter.

Männens explicita frånvaro i jämställdhetsmålet är ytterligare en exkludering som sätter frågan om jämställdhetsmålets universalitet i ett oklart ljus. Det går att ifrågasätta hur ett mål som gör anspråk på att vara universellt, allomfattande, kan missa att omfatta alla dem som uppfattar sig vara något annat än kvinnor och flickor.

6.3.2 Paradoxen om universalitet och nationell lämplighet

Ännu en paradox vad gäller universalitetsanspråket i Agenda 2030 är den som rör relationen universalitet byggd på mänskliga rättigheter å ena sidan och respekten för nationell lagstiftning å andra sidan. En liknande problematik har studerats av Lindholm (2013). I sin examensuppsats i juridik studerade hon hur mänskliga rättigheter och våld i nära relationer ses antingen utifrån kulturell kontext eller universalitet. Hon benämner detta som en konflikt mellan universalism och kulturell relativism (Lindholm, 2013, s. 63). De strategier som ska omsätta målen till handling i Agenda 2030 ska utformas lokalt och här ges utrymme för lokala prioriteringar och nationell lagstiftning. Detta formuleras på följande sätt i deklARATIONEN:

”Agendan har godkänts av alla länder och gäller för alla, med hänsyn tagen till att omständigheterna, kapaciteten och utvecklingsnivån skiljer sig åt nationellt och med respekt för nationell politik och nationella prioriteringar. Det rör sig om universella mål och delmål som omfattar hela världen – utvecklade länder och utvecklingsländer i lika hög grad” (Agenda 2030:5)

När utrymme ges för nationella prioriteringar skulle konsekvensen kunna bli att respekten för nationell lagstiftning trumfar respekten för mänskliga rättigheter, särskilt i kontexter med stora jämställdhetsutmaningar. I deklarationen under rubriken *Vår värld idag* beskrivs hur man har samlats ”i en tid av ofantliga utmaningar... Det finns enorma skillnader i möjligheter, välstånd och makt. Bristande jämställdhet förblir en central utmaning” (Agenda 2030, stycke 14). Här ges jämställdheten en tyngd som kontrasterar ganska starkt mot det jämställdhetsmål som handlar om det obetalda hemarbetet:

”Erkänna och värdesätta obetalt omsorgs- och hushållsarbete genom att tillhandahålla...socialt skydd samt genom att främja delat ansvar inom hushållet och familjen, i enlighet med vad som är nationellt lämpligt” (Agenda 2030, Mål 5.4).

I detta delmål dekonstrueras idén om delat ansvar för hushållsarbete genom respekten för nationell lämplighet redan innan meningen skrivits klart. Målets syfte är att *värdesätta* det obetalda arbetet, men genom att villkora det med nationell lämplighet så bidrar texten i stället till att upprätthålla traditionella ideal om mäns och kvinnors positioner och handlingsutrymme. Hemarbete normeras implicit som en kvinnlig praktik och idealet om kvinnans position som ansvarig för hemmet förstärks och återskapas. Det delade ansvaret som skulle värdesättas, devalveras i stället som något som bara behöver utföras av män om det anses *lämpligt*. Ett delat ansvar för obetalt arbete blir i den universella agendan något icke-universellt. Respekten för nationell politik och nationella värderingar överträffar här insikten om att kvinnors obetalda arbete utgör ett hinder för jämställdhet och kvinnors egenmakt. Att män och kvinnor skulle dela lika på hushållsarbete skulle kunna vara nationellt *olämpligt* och med respekt för den nationella lämpligheten och den traditionella manligheten dekonstrueras hela detta delmål till en ickefråga.

I denna sista del av analysen har jag velat belysa de paradoxer som kan uppstå i de fall där det som FN ser som universellt utifrån en mestadels västerländsk kontext inte överensstämmer med lokala normer och lagar i en global kontext. Det universella anpassas till att kunna

fungera i en global kontext genom exkluderingar av det globalt kontroversiella. I den meningen är Agenda 2030 inte till universell, utan kulturellt relativ. En jämställdhetsdiskurs har konstruerats som lämnar vissa utanför.

7. Sammanfattande diskussion

Syftet med denna uppsats har varit att klarlägga hur jämställdhetsdiskurser framträder i Agenda 2030, att problematisera jämställdhetsframställningar i relation till agendans anspråk på att vara universell, samt att synliggöra möjliga konsekvenser av agendans jämställdhetsdiskurser.

I detta avsnitt diskuteras analysens viktigaste slutsatser i ljuset av teori och tidigare forskning. Avslutningsvis diskuteras förslag till möjlig fortsatt forskning.

7.1 Liberalfeminism, utsatthet och emancipation – diskursdiskussion

Utifrån den foucauldianskt inspirerade diskursanalys som jag använt mig av framträder tre diskurser om jämställdhet där den liberalfeministiska diskursen genom sin dikotoma könsindelning och heterosexuella norm egentligen färgar hela jämställdhetsframställningen i Agenda 2030. Diskurserna om utsatthet och emancipation har jag sedan beskrivit som två sidor av samma mynt där diskursen om utsatthet vänds till diskursen om kvinnors emancipation i ett läge där jämställdhetsvisionen är realiserad och kvinnor har nått egenmakt.

Den dikotoma könsindelningen i texten bekräftar och reproducerar å ena sidan den struktur som Yvonne Hirdman benämner som *könens isärhållande* och som leder till att det som anses manligt värderas högre än det som anses kvinnligt (Hirdman, 2001). Å andra sidan förstärker könsuppdelningen behovet av de förändringar som behöver göras i diskursen om kvinnors utsatthet. Kvinnors underordning och utsatthet konstateras i Pekingplattformen och Istanbulkonventionen och är på så sätt ett av FN erkänt samhällsproblem. I Agenda 2030 blir de dikotoma framställningarna ett sätt att lyfta fram kvinnors utsatthet som strukturell och könsbaserad. Konsekvensen blir dock, som Vandeskog Ousland et al. (2021) konstaterar, att hbtq-personer exkluderas. Det konsekventa undvikandet av hbtq-personers rättigheter konstruerar en jämställdhetsframställning där de som framställs som sårbara, de heterosexuella kvinnorna, är de som enligt queerteori (Berggren 2020), egentligen har en mindre sårbar position än hbtq-personer.

7.2 Kvinnors utsatthet kontra maskulinitet och patriarkat

Att kvinnors utsatthet har strukturella och könsrelaterade orsaker framgår implicit enligt analysen, men utifrån Connells maskulinitetsteori och radikalfeminism skulle det gå att kritisera det undvikande sättet att lyfta de maskulina, hegemoniska eller patriarkala strukturerna som orsakar kvinnors utsatthet (Berggren 2020). Heder som orsak till strukturellt våld nämns inte heller. Razawi (2016) menar att agendan utgör ett stort framsteg utifrån hur strukturer lyfts i jämställdhetsmålet, men hon jämför då med hur Millenniedeklarationen var skriven.

Utifrån radikalfeministisk teori bottnar kvinnors underordnade positioner i mäns strukturella våld mot kvinnor och orsaksförklaringar bör då finnas i mäns handlingar (Berggren, 2021). I agendan nämns handlingar som begås mot kvinnor, men benämningar som *mäns våld mot kvinnor* och *våldtäkt* nämns inte och på så sätt kopplas mannen som diskursivt objekt bort från diskursen om kvinnors utsatthet. Handlingar som däremot nämns är sådana som går att koppla till patriarkala strukturer utanför västvärlden.

I denna uppsats, sett utifrån radikalfeministiskt perspektiv, så framträder de strukturella orsakerna till kvinnors utsatthet endast implicit. Agendan undviker begrepp som kan koppla de strukturella problemen med jämställdhet till maskulinitet. Begreppet *mäns våld mot kvinnor* förekommer inte och det som närmast går att tolka som våldtäkt som våldshandling benämns som *sexuellt utnyttjande* (Agenda 2030, mål 5.2). Inte heller det dödliga våldet mot kvinnor nämns.

Detta ger en jämställdhetsdiskurs om utsatthet som fokuserar på att kvinnor som grupp är utsatta. Poängen enligt denna analys är att våldet och diskrimineringen inte är orsaker utan symptom. Ojämställdhetens konsekvenser framträder, men orsak och lösningar utelämnas. Möjliga konsekvenser är att de strategier som utformas inte kommer till rätta med de patriarkala strukturer och praktiker som diskrimineringen, enligt feministiska teorier, bottnar i (Berggren 2021). Detta visar vikten av att använda kompletterande dokument, som Pekingplattformen och Istanbulkonventionen, i utformningen av lokala strategier för att nå jämställdhetsmålen.

7.3 En emancipation utan kroppslig egenmakt

Den emancipatoriska diskursen kan utifrån analysen i denna uppsats ses som ett svar på hur kvinnors utsatthet ska vändas till egenmakt. De könsbaserade och sociala orsaker som hindrar kvinnor från att ha egenmakt ska avskaffas.

Analysen visar att diskursen om emancipation dock begränsas till kvinnors deltagande på samhällslevellelig nivå. Kvinnors rätt att besluta om sina egna kroppar är exkluderat. Sexuell exploatering och utnyttjande i diskursen om utsatthet hade kunnat vändas till ett samtyckeskrav i den emancipatoriska diskursen, men frågor som rör kvinnors egenmakt vad gäller den egna kroppen, sexualiteten och privatlivet nämns inte. Vad som är sexuell exploatering och sexuellt utnyttjande definieras inte och konsekvensen blir att detta kommer att tolkas utifrån olika sociala kontexter lokalt. Att beslutsfattandet om den kvinnliga kroppen ligger på politisk nivå och att en ofrivilligt gravid kvinna inte är fri att välja bort graviditet, förlossning och moderskap skulle i radikalfeministiskt ljus kunna tolkas som en konsekvens av patriarkalt förtryck. Det finns ingen global överenskommelse som gör det till en mänsklig rättighet att välja bort graviditet, förlossning och moderskap och detta görs heller inte i Agenda 2030. Den emancipatoriska jämställdhetsdiskursen konserverar handlingsutrymmet kopplat till det ofrivilliga moderskapet. Razawi gör i sin artikel frånvaron av abortfrågan till en rättighetsfråga och menar att jämställdhetsmålen i Agenda 2030 inte lyckats bli rättighetsbaserat i tillräckligt hög grad. Målet om sexuell och reproduktiv hälsa borde definiera abort som en rättighet, menar hon (Razawi, 2016). I denna analys kopplas abortfrågans exkludering i stället till agendans universalitet och med tanke på den abortdebatt som råder idag, särskilt i USA, så är det uppenbart att frågan om rätten till abort inte är något universellt.

7.4 En exkluderande universalitet

Inom den foucauldianska diskursanalysen ingår att synliggöra vad som inte finns inom diskursen. Detta har hjälpt mig att få syn jämställdhetsdiskursernas exkluderingar i agendan. Det gamla uttrycket ”Vissa saker pratar man inte om” skulle kunna illustrera denna del av analysens resultat. Nedan förs en diskussion om den exkluderade mannen och universalitetens paradoxer.

I agendans strävande efter att vara universell, allomfattande, så är det en stor brist att män och pojkar inte inkluderas i målet om jämställdhet. Männens position som oberoende av jämställdheten bekräftas i stället. Sett utifrån Connells maskulinitetsteori så blir avsaknad av

män i jämställdhetsdiskursen en avsaknad av ett mål om en maskulinitet som kan fungera som alternativ till den hegemoniska. Att åtnjuta jämställdhet blir i agendans vision likställt med att ha egenmakt och detta är något som män och pojkar redan har. De har alltså inget behov av ökad jämställdhet. I agendans jämställdhetsdiskurs finns ingen maskulinitet representerad där män vinner på att nå jämställdhet. En diskurs om jämställdhet som en kvinnofråga har på så sätt reproducerats och varken i diskursen om kvinnors emancipation eller utsatthet representeras mannen i diskursen. Enligt Foucault går det inte att tala om en sanning utanför diskursen (Jorgensen & Winther, 2000. s. 21). Frånvaron av mannen i jämställdhetsdiskursen skulle kunna tolkas som en konstitution av den manliga normen. Mannen osynliggörs genom att inte skrivas in som diskursivt objekt i jämställdhetsdiskursen. På så vis konstrueras jämställdheten som ett kvinnoproblem. Mannens handlingsutrymme förblir oklart i jämställdhetsdiskursen och i avsaknad av representation av en manlighet som vinner på jämställdheten är risken att jämställdhetsmålet inte kommer att föras upp som politiskt prioriterat inom hållbarhetsarbetet.

Sammanfattningsvis framträder exkluderingskategorier i jämställdhetsdiskursen enligt två kategorier. För det första exkluderas handlingar som kan kopplas till våld som vanligtvis utförs av män mot kvinnor. Strukturer namnges heller inte som maskulina eller patriarkala och får därför inte en klar koppling till maskulinitet utan snarare till kvinnlig utsatthet. För det andra exkluderas särskilt kränkningar av rättigheter och handlingar som rör kvinnors kroppar och där kränkningarna kan kopplas till sexualitet, reproduktion och rätten till privatliv (med undantag för ”skadliga sedvänjor” som främst kan kopplas till kulturer utanför västvärlden). Det handlar om rätten till samtycke och rätten till abort. Agendan fångar in kvinnors egenmakt vad gäller det offentliga, men det privata och det som är direkt kopplat till den egna kroppen - det som skulle kunna vara universella mänskliga rättigheter - lämnas utanför den emancipatoriska diskursen.

Slutligen har jag analyserat agendans universalitet i relation till att dokumentet tar hänsyn till olika länders möjligheter, villkor och prioriteringar. Agenda 2030 är universell på så sätt att målen är universella och grundar sig i mänskliga rättigheter. Det är då teoretiskt möjligt att länders lagar och regler skulle kunna gå emot målen, vilket ger utrymme för att vissa mål inte behöver nås lokalt. Telleria (2021) har analyserat Agenda 2030 där han i stället ställer begreppet universalitet mot mångfald. Han menar att en universell agenda inte kan vara lösningen på världens problem eftersom världen består av mångfald och kritiserar i sin artikel det ontologiska och västerländska sättet att se på världen. När jag ställer universalitet mot

begreppet *nationell lämplighet* i det sista avsnittet i analysen, är jag i stället kritisk mot hur jämställdhet ska nås om hänsyn ska tas till nationell lämplighet. Utifrån ett rättighets- och feministiskt perspektiv är det för mig svårt att tänka sig att jämställdhet ska kunna nås om hänsyn ska tas till nationell lämplighet om den nationella lämpligheten skulle bygga på patriarkala strukturer. I agendan villkoras målet om delat ansvar för hemarbetet med nationell lämplighet, vilket också kritiserats av Razawi (2016) som menar att målet har urvattnats. Paradoxen om universalitet kontra nationell lämplighet går att applicera på många av de exkluderingar jag nämner i analysen. Om obetalt hemarbete för män behöver villkoras med att det bara behövs om det anses nationellt lämpligt, så skulle fallet kunna vara samma med andra exkluderingar, som att abort och rättigheter kopplade till sexualitet och hbtq-frågor inte nämns eller att strukturer och vissa våldsformer inte namnges. Blir exkluderingen av det som ses som lokalt kontroversiellt ett sätt att kompromissa i strävan att utforma en universell agenda som omfattar alla människor?

Sharp & Richardson lyfter policyskrivning ur ett socialkonstruktivistiskt perspektiv och menar att kunskap växer fram i en social och geografisk kontext och att detta i sin tur påverkar hur handlingar sedan formas (Sharp & Richardson, 2010). Möjliga konsekvenser jag ser med att strukturer och vissa handlingar inte namnges explicit är att agendan som globalt dokument riskerar att bli kontextuellt tolkningsbar på ett sätt som gör den verkningslös. Om begreppet universalitet då är synonymt med allomfattande, så nås plötsligt inte de som ligger längst efter. De lämnas utanför.

7.5 Förslag till vidare forskning

Denna studie skulle kunna fungera som ett avstamp till vidare forskning om hur nämnda diskurser och exkluderingar färgar av sig på lokala hållbarhetspolicyer och strategier som syftar till att målen i Agenda 2030 ska nås. Hur inkluderas hbtq-personer, hur konstrueras kvinnors eller andra gruppers utsatthet och på vilka sätt förekommer män eller maskulinitet i jämställdhetsdiskurserna? Andra frågor att undersöka vidare är universalitetsbegreppet och hur universalitet förhåller sig till det specifika rörande frågor som specifikt inte namnges i agendan, exempelvis mäns våld mot kvinnor och kvinnors emancipation kopplat till den egna kroppen och privatlivet, som rätten till abort och delat eller omfördelat ansvar för det obetalda hem- och omsorgsarbetet. I ett vidare perspektiv är paradoxen om universalitet och nationell lämplighet ett intressant forskningsområde där ett rättighetsperspektiv skulle kunna antas. Inom vilka områden uppstår konflikter mellan nationella lagar och universella mänskliga

rättigheter och hur framträder eller reproduceras detta i internationella överenskommelser och policyer för tillämpat hållbarhetsarbete?

Referenslista

- Berggren, Kalle (2020). *Maskulinitetsteorier i förändring*. Socialmedicinsk Tidskrift 2/2020
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina (red.) (2012). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur.
- Connell, Raewyn (1996). *Maskuliniteter*. Göteborg: Daidalos AB.
- Feijes, Andreas & Thornberg, Robert (red.) (2009). *Handbok I kvalitativ analys*. Stockholm: Liber.
- Gemzöe, Lena (2015). *Feminism*. Stockholm: Bilda Förlag.
- Hirdman, Yvonne (2001). *Genus – om det stabilas föränderliga former*. Malmö: Liber AB.
- Justesen & Mik Meyer (2011). *Kvalitativa metoder - Från vetenskapsteori till praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Fuss, Diana (1996). ”Den essentiella risken”. I: *Feminismer* (s. 128-145). Larsson, Lisbeth (Red.) Lund: Studentlitteratur
- FN (2000). *United Nations Millennium Declaration*. (A/55/L.2)
- FN (1948). *Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna*.
<https://fn.se/wp-content/uploads/2016/07/Allmanforklaringomdemanskligarattigheterna.pdf>
(Hämtad 220727)
- FN (1995). *Beijing declaration and platform for action*. Peking.
<https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf> (Hämtad 110727).
- Europarådet (2011). *Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet*. Europarådets fördragsserie - nr 210. Istanbul.
[1680462544 \(coe.int\)](https://www.coe.int/t/t09/Convention/Convention_TCM/Convention_TCM_210.pdf) (Hämtad 220727).
- Lindholm, Sofie (2013). *Law and Culture in Conflict: A Legal Study of Dowries and Domestic Violence*. [Examensarbete, avancerad nivå, 30 hp, Lunds Universitet] LUP Studentpapers.
<https://lup.lub.lu.se/student-papers/search/publication/4227020> (Hämtad 220812).
- Nationellt centrum för kvinnofrid, NCK (2010). *Hedersrelaterat våld och förtryck – en kunskapsöversikt*. Uppsala universitet Akademiska sjukhuset 751 85 Uppsala www.nck.uu.se
NCK-rapport 2010:1 ISSN 1654-7195 Första upplagan Grafisk form: Matador
Kommunikation Tryck: Elanders Tryckeri, maj 2010
- Regeringskansliet (2020). *POLEN – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2020*.
<https://www.regeringen.se/49d8ef/contentassets/8a4dc5e987104fe6bbe6783fe907dd77/polen-manskliga-rattigheter-demokrati-och-rattsstatens-principer-2020.pdf> (Hämtad: 220812).
- Rosche, Daniela (2016). *Agenda 2030 and the sustainable development goals: gender equality at last? An Oxfam perspective*, Gender & Development, 24:1 111-126, DOI: 10.1080/13552074.2016.1142196

Sharp, Liz & Richardson, Tim (2001). *Reflections on Foucauldian discourse analysis in planning and environmental policy research*, Journal of environmental Policy and planning, 3:3, 193-209, DOI: [10.1002/jepp.88](https://doi.org/10.1002/jepp.88)

Svensson, Peter (2019). *Diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Vandeskog Ousland, Hilde; Heggen, Kristin Margrethe & Engebretsen, Eivind (2021). *Gendered vulnerabilities and the blind spots of the 2030 Agenda's 'leave no one behind' pledge*, Critical Policy Studies, DOI: 10.1080/19460171.2021.2014342

Verloo, Mieke (2007). *Multiple Meanings of Gender Equality - A Critical Frame Analysis of Gender Policies in Europe*. Central European University Press, Budapest.

Watt Boolsen (2007). *Kvalitativa analyser*. Malmö: Gleerups utbildning AB.

Willig, Carla (2013). *Introducing qualitative research in psychology* (3rd edn). Buckingham: Open University Press.

Winter Jörgensen & Phillips (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Digitala källor

Jämställdhetsmyndigheten (220826). *Istanbulkonventionen – Europeiskt avtal om våld mot kvinnor*.

<https://jamstalldhetsmyndigheten.se/fakta-om-jamstalldhet/istanbulkonventionen-europeiskt-avtal-om-vald-mot-kvinnor/> (Hämtad 220728).

Regeringen (180320). *Vad är mänskliga rättigheter?*

<https://www.regeringen.se/regeringens-politik/demokrati-och-manskliga-rattigheter/fakta-om-manskliga-rattigheter/vad-ar-manskliga-rattigheter/> (Hämtad 220728).

Regeringskansliet (2016). *Att förändra vår värld: Agenda 2030 för hållbar utveckling*. (Svensk översättning av FN:s Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development) Stockholm: Regeringskansliet. Bilaga 3 till regeringsbeslut 2016-04-07 (Fi2016/01355/SFÖ).

<https://www.regeringen.se/49758d/contentassets/af12d612e6e94b2698057db968d30b80/bilaga-3-svensk-oversattning-av-resolutionen-forandra-var-varld-agenda-2030-for-hallbar-utveckling> (Hämtad 220225).

Svenska FN-förbundet (2018). (Bergström, Pernilla (red.). *Agenda 2030 och de globala målen för hållbar utveckling – ett informationsblad från svenska FN-förbundet*.

https://fn.se/wp-content/uploads/2018/10/Infomaterial_Agenda3030_komprimerad.pdf (hämtad 220727).